

ภาคผนวก

แถลงการณ์เกี่ยวกับมาตรฐานการบัญชี ฉบับที่ 5

เรื่อง

กำไรต่อหุ้น

คำนำ

1. กำไรต่อหุ้นเป็นข้อมูลที่นิยมใช้ในการประเมินผลการดำเนินงานที่ผ่านมา เพื่อประมวลความสามารถในการดำเนินงานในอนาคตของกิจการ และในการตัดสินใจลงทุน เมื่อแสดงในงบการเงิน ข้อมูลกำไรต่อหุ้นมีส่วนช่วยผู้ลงทุนให้เห็นถึงความสำคัญของกำไรสุทธิในปัจจุบัน และการเปลี่ยนแปลงในกำไรสุทธิระหว่างงวดแต่ละงวด โดยพิจารณาสัมพันธ์กับจำนวนหุ้นที่ถืออยู่หรือที่อาจจะซื้อมา

กำไรต่อหุ้นเป็นข้อมูลหนึ่งที่ต้องเปิดเผยในงบการเงินตามกฎหมายประกอบบัญชีฉบับที่ 2 (พ.ศ.2519) ออกตามความในประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 285 ลงวันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ.2515 เนื่องจากประชาชนทั่วไปได้ให้ความสำคัญกับกำไรต่อหุ้นมากขึ้นและในปัจจุบันบริษัทต่าง ๆ นิยมเสนอข้อมูลกำไรต่อหุ้นในหนังสือชี้ชวนซื้อหุ้นมากขึ้นเป็นลำดับ บางบริษัทใช้ข้อมูลต่อหุ้นไปในทางที่ผิดเพื่อกระตุ้นราคาหุ้นให้สูงขึ้น โดยการออกหลักทรัพย์ซึ่งมีคุณสมบัติเทียบเท่าหุ้นสามัญ แต่ไม่นำไปคำนวณกำไรต่อหุ้น และได้มีการออกหลักทรัพย์ซึ่งให้สิทธิซื้อหุ้นสามัญได้ และหลักทรัพย์แปลงสภาพได้ ซึ่งอาจมีผลทำให้กำไรต่อหุ้นลดลง เหตุผลต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นสนับสนุนให้มีการกำหนดหลักเกณฑ์ในการคำนวณกำไรต่อหุ้นให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันโดยสม่ำเสมอ และมีความหมายมากที่สุด

2. ในการคำนวณกำไรต่อหุ้น มีแนวคิดที่แตกต่างกันอยู่ 2 แนว กล่าวคือแนวคิดหนึ่งถือว่ากำไรต่อหุ้นเป็นการวัดความสามารถในการดำเนินงานของกิจการ โดยการแบ่งกำไรสุทธิสำหรับงวดระหว่างจำนวนหุ้นสามัญทั้งหมดที่ออกอยู่ระหว่างงวดนั้น โดยไม่คำนึงถึงสิทธิในเงินปันผลของหุ้นดังกล่าว อีกแนวคิดหนึ่ง แบ่งกำไรสุทธิระหว่างจำนวนหุ้นสามัญประเภทต่าง ๆ ตามที่หุ้นนั้นจะมีสิทธิในเงินปันผล ดังนั้น ตามวิธีหลังหุ้นสามัญที่ยังชำระเงินไม่เต็มมูลค่าอาจมีสิทธิได้รับเงินปันผลประจำปีตามส่วนของมูลค่าหุ้นที่ชำระแล้วและตามเวลาที่ออกอยู่ระหว่างปี หรืออาจได้รับเงินปันผลเต็มเท่ากับหุ้นที่ชำระเต็มมูลค่าเต็มปีก็ได้ แล้วแต่นโยบายหรือเงื่อนไข

ในการออกหุ้นของบริษัท ด้วยเหตุผลดังกล่าว ในบางกรณีแนวคิดทั้งสองอาจให้ผลลัพธ์ไม่เหมือนกันได้ การคำนวณกำไรต่อหุ้นตามแถลงการณ์นี้ถือเกณฑ์แนวคิดแรก

การคำนวณกำไรต่อหุ้นเป็นเรื่องที่ค่อนข้างยากและซับซ้อน ผู้ทรงคุณวุฒิทางบัญชีหลายท่านให้ความเห็นว่า ในส่วนที่ลึกซึ้งและซับซ้อน กำไรต่อหุ้นน่าจะเป็นเรื่องหนึ่งของการวิเคราะห์ทางการเงิน ไม่ใช่เรื่องมาตรฐานการบัญชีโดยแท้ มาตรฐานกำไรต่อหุ้นในแถลงการณ์นี้เป็นมาตรฐานแบบธรรมดา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ใช้ข้อมูลให้มีแนวโน้มได้ตามสมควรในการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจการ

3. เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้ข้อมูลเกี่ยวกับผลการดำเนินงานในรูปกำไรต่อหุ้นจะเป็นตัวเลขเดียวที่มีความหมายมากก็ตาม แต่การเสนอข้อมูลกำไรต่อหุ้นในประเทศเราเพิ่งกระทำกันเมื่อไม่นานมานี้เอง แม้ในประเทศที่ได้ใช้ข้อมูลนี้มานานแล้ว วิธีการคำนวณกำไรต่อหุ้นก็ยังแตกต่างกันอยู่มาก โดยทั่วไป กำไรต่อหุ้นคำนวณโดยการหารกำไรสุทธิที่เป็นของหุ้นสามัญด้วยจำนวนหุ้นสามัญที่ออกจำหน่ายแล้ว โดยปกติตัวหารที่ใช้ในการคำนวณได้แก่จำนวนหุ้นสามัญเฉลี่ยถ่วงน้ำหนักที่ออกอยู่ระหว่างงวด แต่ในบางครั้งก็ใช้จำนวนง่าย ๆ คือ จำนวนหุ้นสามัญที่ออกอยู่ ณ วันปลายงวดเท่านั้น

ดังนั้น จึงเกิดปัญหาว่าตัวเลขอะไรที่ควรนำมาใช้ในการคำนวณกำไรต่อหุ้น และจำนวนหุ้นที่ใช้เป็นตัวหารควรเป็นอะไร แถลงการณ์ฉบับนี้ส่วนใหญ่จะเน้นเฉพาะการคำนวณจำนวนหุ้นที่จะนำมาใช้เป็นตัวหาร ส่วนการคำนวณกำไรสำหรับงวดนั้นได้กล่าวไว้ ณ ที่อื่นแล้ว ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะการปรับปรุงกำไรส่วนที่เกี่ยวข้องกับการคำนวณกำไรต่อหุ้นเท่านั้น

มาตรฐานการบัญชีและการรายงาน

กำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐาน

4. กำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐาน หมายถึง จำนวนกำไรซึ่งเป็นของผู้ถือหุ้นสามัญแต่ละหุ้น โดยถือเกณฑ์กำไรสุทธิ (หรือกำไรก่อนรายการพิเศษ) สำหรับงวดที่เป็นของหุ้นสามัญที่ออกอยู่ระหว่างงวดนั้น โดยไม่คำนึงถึงหุ้นซึ่งเทียบเท่าหุ้นสามัญ (ย่อหน้า 17) กฎกระทรวงฉบับที่ 2 (พ.ศ.2519) กำหนดให้คำนวณข้อมูลกำไรต่อหุ้นแยกเป็น กำไรต่อหุ้นก่อนรายการพิเศษ รายการพิเศษต่อหุ้น และกำไรสุทธิต่อหุ้น

การคำนวณกำไรต่อหุ้นโดยคำนึงถึงหุ้นซึ่งเทียบเท่าหุ้นสามัญ ซึ่งอาจทำให้ได้กำไรต่อหุ้นลดลงเต็มที่มีกำหนดไว้ในย่อหน้า 18 ถึง 21

โครงสร้างทุนแบบง่าย

5. โครงสร้างทุนของบริษัทส่วนมากเป็นโครงสร้างแบบง่าย กล่าวคือเป็นโครงสร้างที่อาจประกอบด้วยหุ้นสามัญเพียงอย่างเดียว หรือเป็นโครงสร้างที่ไม่มีหลักทรัพย์แปลงสภาพได้ ไม่มีใบสำคัญแสดงสิทธิในการซื้อหุ้น ซึ่งเมื่อมีการแปลงสภาพหรือใช้สิทธิแล้วจะทำให้กำไรต่อหุ้นของหุ้นสามัญลดลง

โครงสร้างแบบซับซ้อน

6. โครงสร้างทุนแบบซับซ้อน ได้แก่ โครงสร้างซึ่งมีหลักทรัพย์อื่นนอกเหนือจากหุ้นสามัญ ซึ่งโดยเนื้อหาเมื่อพิจารณาตามเงื่อนไขและภาวะการณ์ที่ออกหุ้นแล้วเป็นหุ้นซึ่งเทียบเท่าหุ้นสามัญ และมีผลทำให้กำไรต่อหุ้นสามัญลดลง

โครงสร้างทุนโดยทั่วไป

7. เพื่อวัตถุประสงค์และความสะดวกในการกำหนดเกณฑ์การคำนวณกำไรต่อหุ้นตามแถลงการณ์นี้ โครงสร้างทุนของบริษัทจำกัดที่จดทะเบียนในประเทศไทย อาจจัดประเภทได้ดังนี้

- ก. หุ้นสามัญชำระเต็มมูลค่า
- ข. หุ้นสามัญที่ออกเพิ่มระหว่างงวด
- ค. หุ้นสามัญชำระแล้วบางส่วน
- ง. หุ้นปันผล
- จ. การแตกหุ้นและการรวมหุ้น
- ฉ. หุ้นบุริมสิทธิ (เงินปันผลสะสม เงินปันผลร่วมรับ)
- ช. หลักทรัพย์แปลงสภาพได้ (หุ้นบุริมสิทธิและหุ้นกู้)
- ซ. ใบสำคัญแสดงสิทธิในการซื้อหุ้น

การถัวเฉลี่ยถ่วงน้ำหนัก

8. การคำนวณกำไรต่อหุ้นควรถือเกณฑ์จำนวนถัวเฉลี่ยถ่วงน้ำหนักของจำนวนหุ้นสามัญและหุ้นซึ่งเทียบเท่าหุ้นสามัญที่ออกอยู่ระหว่างแต่ละงวดที่เสนอในงบการเงิน การใช้การถัวเฉลี่ยถ่วงน้ำหนักเป็นสิ่งจำเป็นเพราะ กำไรสำหรับงวดเกิดขึ้นตามส่วนของเวลา จำนวนหุ้นที่ออกระหว่างงวดจึงมีผลต่อการดำเนินงานระหว่างงวดของบริษัท การคำนวณผลของการเพิ่มหรือลดจำนวนหุ้นสามัญที่มีต่อกำไรต่อหุ้นจึงต้องใช้วิธีถัวเฉลี่ยถ่วงน้ำหนัก

หุ้นสามัญชำระแล้วบางส่วน

9. ในกรณีที่โครงสร้างทุนมีหุ้นสามัญชำระแล้วบางส่วนรวมอยู่ด้วย ควรเทียบหุ้นดังกล่าวเป็นหุ้นสามัญชำระเต็มมูลค่าแล้ว แต่ถ้าบริษัทมีหุ้นเป็นหุ้นสามัญชำระแล้วบางส่วนเพียงประเภทเดียว ไม่จำเป็นต้องเทียบเป็นหุ้นสามัญชำระเต็มมูลค่า กำไรต่อหุ้นตามความหมายนี้คือ กำไรต่อหุ้นเท่าที่ได้ชำระค่าหุ้นไปแล้วนั่นเอง แต่ถ้ามีการชำระหุ้นเพิ่มให้เทียบหุ้นสามัญชำระแล้วบางส่วนนั้นเป็นหุ้นสามัญชำระตามมูลค่าที่อาจเทียบกันได้และถัวเฉลี่ยถ่วงน้ำหนักตามเวลาที่ออกอยู่

หุ้นปันผลและการแตกหุ้น

10. หากหุ้นสามัญที่ออกแล้วมีจำนวนเพิ่มขึ้นอันเป็นผลเนื่องมาจากการออกหุ้นปันผลหรือการแตกหุ้น (หรือจำนวนหุ้นลดลงเพราะการรวมหุ้น) การคำนวณจำนวนหุ้นควรรับรู้ข้อเท็จจริงดังกล่าวด้วย เนื่องจากการออกหุ้นปันผลในความหมายของทางบัญชีมีผลเป็นการเพิ่มทุนจากกำไรสะสม การนับจำนวนหุ้นจึงควรนับย้อนหลังจากวันต้นปี การแตกหุ้นก็ทำนองเดียวกัน มีผลเพียงทำให้จำนวนหุ้นเพิ่มขึ้นแต่ไม่ได้ทำให้ทุนคิดเป็นจำนวนเงินเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด การคำนวณกำไรต่อหุ้นจึงควรต้องรับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในโครงสร้างทุนย้อนหลังจากวันต้นปีด้วย

11. หากการเปลี่ยนแปลงในจำนวนหุ้นสามัญอันเกิดจากการออกหุ้นปันผลหรือการแตกหุ้นหรือการรวมหุ้นเป็นผลที่เกิดขึ้นหลังจากวันสิ้นงวดบัญชี แต่ก่อนวันออกงบการเงินหรือหากก่อนวันออกงบการเงินคณะกรรมการของบริษัทมีมติให้เสนอต่อที่ประชุมประจำปีผู้ถือหุ้นเพื่อขออนุมัติออกหุ้นปันผลหรือแตกหุ้นหรือรวมหุ้น การคำนวณกำไรต่อหุ้นที่แสดงในงบการเงินไม่ต้องคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงหรือข้อเสนอดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากผู้ใช้งบการเงินให้ความสำคัญกับโครงสร้างทุนในปัจจุบัน และการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างทุนส่วนมากเกิดขึ้นหลังวันสิ้นงวดบัญชีเมื่อมีการประชุมผู้ถือหุ้นประจำปีแล้ว ดังนั้น นอกจากการคำนวณกำไรต่อหุ้นโดยใช้จำนวนหุ้นสามัญที่ออกอยู่ระหว่างปีตามวิธีปกติแล้ว ควรคำนวณเพิ่มเติมเกี่ยวกับกำไรต่อหุ้นโดยถือเกณฑ์รวมจำนวนหุ้นใหม่ที่ออกหรืออาจจะออกหลังวันสิ้นปีดังกล่าวข้างต้นด้วย พร้อมทั้งเปิดเผยให้ทราบถึงกำไรต่อหุ้นที่คำนวณได้ใหม่ในหมายเหตุประกอบงบการเงิน พร้อมทั้งเกณฑ์ที่ใช้ในการคำนวณ

หากการลดลงในกำไรต่อหุ้นใหม่ไม่มีนัยสำคัญให้เปิดเผยข้อเท็จจริงดังกล่าวไว้ในหมายเหตุประกอบงบการเงินด้วย การลดลงในกำไรต่อหุ้น 10% หรือสูงกว่าจากกำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐานถือว่ามีนัยสำคัญตามวัตถุประสงค์นี้

หุ้นบุริมสิทธิ

12. ในการคำนวณกำไรต่อหุ้น สิทธิเรียกร้องเหนือหุ้นสามัญของหลักทรัพย์ที่มีบุริมสิทธิในเงินปันผลจากกำไรสำหรับงวด ควรนำไปหักจากกำไรสุทธิ (และจากกำไรก่อนรายการพิเศษ)

เงินปันผลของหุ้นบุริมสิทธิประเภทสะสม ควรนำไปหักจากกำไรสุทธิสำหรับงวดนั้น โดยไม่คำนึงว่าจะได้มีการประกาศจ่ายเงินปันผลนั้นหรือไม่ นอกจากนี้ควรเปิดเผยเงินปันผลหุ้นบุริมสิทธิสะสมที่ค้างชำระคิดเป็นต่อหุ้นและในจำนวนรวมไว้ในหมายเหตุต่อท้ายงบการเงินด้วย

หากเป็นเงินปันผลหุ้นบุริมสิทธิประเภทไม่สะสม เฉพาะเงินปันผลที่จ่ายแล้วหรือที่เสนอจ่ายแล้วเท่านั้นที่ควรนำไปหักจากกำไรสุทธิ

13. ในกรณีที่หุ้นบุริมสิทธิร่วมรับ เงินปันผลส่วนที่กำหนดตายตัวไว้ล่วงหน้า (เช่น อย่างต่ำร้อยละ 12 ต่อปี) ควรถือปฏิบัติส่วนตายตัวนี้เป็นเงินปันผลที่มีบุริมสิทธิเหนือหุ้นสามัญ หากส่วนที่ร่วมรับนั้นถูกจำกัดไว้ (เช่น สูงสุด 15%) ควรนำเงินปันผลทั้งหมดสำหรับงวดไปหักจากกำไรสุทธิ

หากการร่วมรับไม่ถูกจำกัดไว้ ก็จำเป็นต้องคำนวณหาว่าส่วนที่ร่วมรับนั้นมีจำนวนเท่าใด โดยพิจารณาถึงส่วนที่เหมาะสมของกำไรสำหรับงวดเพื่อการนี้ แล้วนำไปหักจากกำไรสำหรับงวดก่อนคำนวณกำไรต่อหุ้นสามัญ

14. ในกรณีเมื่อได้รับเงินปันผลถึงขั้นหนึ่งแล้ว หุ้นบุริมสิทธินั้นมีสิทธิได้รับเงินปันผลเท่ากับหุ้นสามัญทุกประการ (เช่น “หากบริษัทจ่ายเงินปันผลให้หุ้นสามัญในอัตราต่ำกว่าร้อยละ

8 จะจ่ายให้แก่หุ้นบุริมสิทธิในอัตราร้อยละ 8 และในกรณีที่เงินปันผลหุ้นสามัญมีอัตราสูงกว่าร้อยละ 8 หุ้นบุริมสิทธิจะได้รับเงินปันผลในอัตราเท่าเทียมกับหุ้นสามัญทุกประการ”) ให้ถือว่าหุ้นบุริมสิทธินั้นเป็นหุ้นบุริมสิทธิร่วมรับโดยไม่มีข้อจำกัดเกี่ยวกับจำนวนสูงสุด และเป็นหุ้นซึ่งเทียบเท่าหุ้นสามัญตามย่อหน้า 17

ขาดทุนต่อหุ้น

15. ในกรณีที่ผลการดำเนินงานเป็นขาดทุน กำไรต่อหุ้นก็ควรคำนวณตามวิธีปกติ ผลที่ได้ก็จะเป็นขาดทุนต่อหุ้น

การรวมกิจการและการปรับองค์การใหม่

16. เมื่อมีการออกหุ้นเพื่อให้ได้มาซึ่งกิจการในลักษณะของการซื้อกิจการ การคำนวณกำไรต่อหุ้น ควรใช้จำนวนหุ้นใหม่นับจากวันที่การซื้อกิจการเกิดขึ้นเท่านั้น ทั้งนี้เพราะผลการดำเนินงานของกิจการที่ถูกซื้อได้รวมอยู่ในงบกำไรขาดทุนนับจากวันที่มีการซื้อกิจการกันเท่านั้น ในกรณีการรวมกิจการมีลักษณะของการรวมผลประโยชน์ การคำนวณกำไรต่อหุ้นควรถือเกณฑ์จำนวนรวมของหุ้นถัวเฉลี่ยถ่วงน้ำหนักของกิจการที่รวมกัน โดยปรับให้เป็นหุ้นซึ่งเทียบเท่าหุ้นสามัญของบริษัทที่คงอยู่ต่อไปสำหรับทุกงวดที่เสนอในงบการเงิน

ในกรณีที่เป็นการปรับองค์การใหม่ การคำนวณกำไรต่อหุ้นควรถือเกณฑ์การวิเคราะห์สถานการณ์เป็นราย ๆ ไป

หุ้นซึ่งเทียบเท่าหุ้นสามัญ

17. การคำนวณกำไรต่อหุ้นที่ได้กล่าวมาจนถึงขั้นนี้ จำนวนโดยถือเกณฑ์จำนวนหุ้นสามัญที่ออกอยู่ระหว่างปีตามเกณฑ์ถัวเฉลี่ยถ่วงน้ำหนัก บางบริษัทมีหลักทรัพย์ซึ่งพิจารณาตามรูปแบบแล้วไม่ใช่หุ้นสามัญแต่เป็นหลักทรัพย์ซึ่งให้สิทธิแก่ผู้ถือกลายเป็นผู้ถือหุ้นสามัญได้และเมื่อพิจารณาถึงเหตุผลของเงื่อนไขและสถานการณ์ที่ได้ออกหลักทรัพย์ดังกล่าวแล้ว หลักทรัพย์ดังกล่าวโดยเนื้อหาแล้วเป็นหุ้นซึ่งเทียบเท่าหุ้นสามัญ

หลักทรัพย์ต่อไปนี้ถือเป็นหุ้นซึ่งเทียบเท่าหุ้นสามัญ

ก. หุ้นบุริมสิทธิแปลงสภาพได้หรือหุ้นกู้แปลงสภาพได้

ข. หุ้นบุริมสิทธิตามย่อหน้า 14 หากผู้ถือหุ้นบุริมสิทธิมีสิทธิในการโอนหุ้น

และในการออกเสียงเท่ากับหุ้นสามัญทุกประการ แม้จะไม่มีสิทธิแปลงสภาพ เป็นหุ้นสามัญก็ตาม

ค. ใบสำคัญแสดงสิทธิในการซื้อหุ้น

การรับรู้ว่ามีหลักทรัพย์ซึ่งเทียบเท่าหุ้นสามัญในการคำนวณกำไรต่อหุ้น ช่วยป้องกันมิให้ การหลงผิดซึ่งอาจเกิดขึ้นได้หากมีการใช้จำนวนหุ้นสามัญเพียงอย่างเดียว การมีหลักทรัพย์ซึ่ง เทียบเท่าหุ้นสามัญมีผลเท่ากับว่าบริษัททำสัญญาผูกพันตนเอง การผูกพันดังกล่าวอาจทำให้กำไร ต่อหุ้นลดลงเต็มที่

กำไรต่อหุ้นลดลงเต็มที่

18. กำไรต่อหุ้นลดลงเต็มที่ แสดงถึงกำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐานที่อาจลดลงได้มากที่สุด ถ้าหากมีการแปลงสภาพหรือใช้สิทธิของหลักทรัพย์ซึ่งเทียบเท่าหุ้นสามัญที่ออกอยู่ทั้งหมด เนื่องจากกำไรต่อหุ้นลดลงเต็มที่มิวัตถุประสงค์เพื่อแสดงถึงกำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐานที่ อาจลดลงมากที่สุด ดังนั้นถ้าหากกำไรต่อหุ้นลดลงเต็มที่ที่คำนวณได้กลับมีจำนวนมากกว่ากำไร ต่อหุ้นขั้นพื้นฐาน ก็ไม่ต้องแสดงกำไรต่อหุ้นลดลงเต็มที่ในงวดนั้น

การกำหนดว่าหลักทรัพย์ใดเป็นหุ้นซึ่งเทียบเท่าหุ้นสามัญ

19. การกำหนดว่าหลักทรัพย์ใดมีสถานะภาพเป็นหุ้นซึ่งเทียบเท่าหุ้นสามัญ ให้กระทำ ณ เวลาที่ออกหลักทรัพย์นั้น เมื่อหลักทรัพย์ใดมีสถานะภาพเป็นหุ้นซึ่งเทียบเท่าหุ้นสามัญ ก็จะเป็นโดยตลอดไปตราบเท่าที่หลักทรัพย์นั้นยังออกอยู่ ดังนั้น เพื่อวัตถุประสงค์ในการคำนวณ กำไรต่อหุ้นลดลงเต็มที่ให้ถือว่ามี การแปลงสภาพหลักทรัพย์แปลงสภาพได้ทั้งหมด สำหรับ ใบสำคัญแสดงสิทธิในการซื้อหุ้นก็ให้ถือปฏิบัติทำนองเดียวกันโดยถือว่าได้มีการใช้สิทธิที่ได้รับ ทั้งหมด ทั้งนี้โดยไม่คำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างราคาที่กำหนดไว้กับราคาตลาดในขณะนั้น

หลักทรัพย์แปลงสภาพได้

20. หลักทรัพย์แปลงสภาพได้ ไม่ว่าจะเป็นหุ้นบุริมสิทธิหรือหุ้นกู้แปลงสภาพ ได้ เป็นหุ้นซึ่งเทียบเท่าหุ้นสามัญ ในกรณีที่บริษัทมีหลักทรัพย์แปลงสภาพได้ นอกจากจะต้องคำนวณ และแสดงกำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐานแล้ว ควรคำนวณกำไรต่อหุ้นลดลงเต็มที่ และแสดงไว้ใน หมายเหตุประกอบงบการเงินด้วย โดยสมมุติว่าได้มีการออกหุ้นสามัญใหม่ในจำนวนสูงสุดที่จะ เป็นได้และการแปลงสภาพทั้งหลายเกิดขึ้น ณ วันต้นงวด (หรือ ณ วันที่ออกหลักทรัพย์แปลงสภาพ

นั้น แล้วแต่วันใดจะเป็นวันหลัง) ในการคำนวณยอดกำไรที่เป็นของหุ้นสามัญควรมีการปรับปรุงกำไรสำหรับงวดเกี่ยวกับดอกเบี้ย (ดอกเบี้ยหลังหักภาษีเงินได้แล้ว) ซึ่งสมมติว่าประหยัดได้จากหลักทรัพย์ที่ได้แปลงสภาพดังกล่าวรวมทั้งเงินปันผลหุ้นบุริมสิทธิที่เกี่ยวกับหลักทรัพย์แปลงสภาพได้ แต่ไม่จำเป็นต้องปรับปรุงถึงรายการสืบเนื่องที่เกี่ยวข้องซึ่งต้องคำนวณโดยถือเกณฑ์กำไรสุทธิหรือกำไรก่อนภาษี (เช่น ค่าใช้จ่ายที่เป็นในรูปส่วนแบ่งกำไร ค่าลิขสิทธิ์บางอย่างซึ่งคำนวณจากกำไรสุทธิ เป็นต้น)

21. การถือว่ามี การ “แปลงสภาพ” เป็นหุ้นสามัญดังกล่าว เป็นการรับรู้ข้อเท็จจริงอย่างหนึ่งว่า ผู้ถือหลักทรัพย์แปลงสภาพได้ไม่มีสิทธิที่จะได้ส่วนแบ่งกำไรซึ่งเป็นของหุ้นสามัญ ผู้ถือหลักทรัพย์ดังกล่าวไม่ยอมสละสิทธิในส่วนแบ่งกำไรที่ตนมีสิทธิเหนือกว่าก่อน ดังนั้นจึงต้องสมมติว่ามีการแปลงสภาพและมีการคำนวณกำไรที่เป็นของผู้ถือหุ้นสามัญและหุ้นซึ่งเทียบเท่าหุ้นสามัญก่อนที่จะปันให้แก่ผู้ถือหลักทรัพย์ดังกล่าว นอกจากนี้ การถือว่ามี การแปลงสภาพ ยังรับรู้ในข้อเท็จจริงว่าหลักทรัพย์แปลงสภาพได้มีสิทธิที่จะเข้าไปมีส่วนในกำไรซึ่งอาจเป็นในรูปของเงินปันผลหรือดอกเบี้ยในฐานะที่เป็นหลักทรัพย์ที่มีสิทธิเหนือกว่าหรือในฐานะที่เป็นหุ้นสามัญอย่างใดอย่างหนึ่งแต่ไม่ใช่ทั้งสองอย่าง

ใบสำคัญแสดงสิทธิในการซื้อหุ้น

22. ใบสำคัญแสดงสิทธิในการซื้อหุ้นเป็นหุ้นซึ่งเทียบเท่าหุ้นสามัญอย่างหนึ่ง ใบสำคัญแสดงสิทธิในการซื้อหุ้น หมายถึงหลักทรัพย์อย่างหนึ่งซึ่งให้สิทธิแก่ผู้ถือซื้อหุ้นสามัญได้ตามเงื่อนไขของหลักทรัพย์นั้น โดยปกติจะมีการชำระค่าหุ้นตามราคาและภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้

ในกรณีที่บริษัทออกใบสำคัญแสดงสิทธิในการซื้อหุ้นของบริษัท นอกจากต้องคำนวณกำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐานแล้ว ควรคำนวณกำไรต่อหุ้นลดลงเต็มทีเดียว โดยสมมติว่าได้มีการออกหุ้นสามัญใหม่ในจำนวนสูงสุดที่จะเป็นได้ตามเงื่อนไขของใบสำคัญแสดงสิทธิในการซื้อหุ้นและสมมติว่าได้มีการใช้สิทธิดังกล่าวในวันต้นงวด (หรือวันที่ออกใบสำคัญแสดงสิทธินั้นแล้ว แล้วแต่วันใดจะเป็นวันหลัง) ควรมีการปรับปรุงกำไรสำหรับงวดโดยถือเกณฑ์ว่าเงินที่ได้รับจากการจองหรือซื้อหุ้นนั้นได้นำไปลงทุนหาดอกผลในหลักทรัพย์รัฐบาลอัตราดอกเบี้ย 8% ในราคาตามมูลค่าที่ตราไว้ตั้งแต่วันแรกของงวดหรือวันออกใบสำคัญแสดงสิทธิดังกล่าวแล้ว

23. เนื่องจากหลักทรัพย์มีลักษณะต่าง ๆ กัน และมีบ่อยครั้งที่บางหลักทรัพย์มีลักษณะหลาย ๆ อย่างร่วมกัน และมีแนวโน้มที่จะมีหลักทรัพย์ทางการเงินในรูปแบบใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น จึงเป็นการยากที่จะกำหนดกฎเกณฑ์ที่แน่นอนว่า เมื่อใดหลักทรัพย์ดังกล่าวควรถือเป็นหุ้นซึ่ง

เทียบเท่าหุ้นสามัญ การมีสิทธิร่วมรับในเงินปันผลไม่เป็นเหตุให้หลักทรัพย์ดังกล่าวเป็นหุ้นซึ่งเทียบเท่าหุ้นสามัญไปได้ การกำหนดสถานะภาพของหลักทรัพย์ชนิดหนึ่งชนิดใดดังกล่าวควรถือเกณฑ์การวิเคราะห์ลักษณะทั้งหมดของหลักทรัพย์นั้น รวมทั้งความสามารถที่จะมีส่วนในกำไรของบริษัทในหลักเกณฑ์เดียวกับหุ้นสามัญ

24. ในกรณีที่การคำนวณกำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐานเกิดเป็นขาดทุนต่อหุ้น ก็ไม่จำเป็นต้องแสดงกำไรต่อหุ้นลดลงเต็มที่

25. เนื่องจากกำไรต่อหุ้นลดลงเต็มที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการลดลงในอนาคต จำนวนกำไรต่อหุ้นลดลงเต็มที่ของงวดก่อน ๆ อาจไม่มีความสำคัญมากนักจึงไม่จำเป็นต้องแสดงนอกจากข้อสมมติต่าง ๆ ที่ใช้ในการคำนวณยังคงเหมือนเดิม

26. บริษัทไม่ต้องแสดงกำไรต่อหุ้นลดลงเต็มที่ หากการลดลงของกำไรต่อหุ้นไม่มีนัยสำคัญ ในกรณีดังกล่าว ควรเปิดเผยข้อเท็จจริงให้ทราบ การลดลงในกำไรต่อหุ้น 10% หรือสูงกว่าจากกำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐานถือว่ามีนัยสำคัญเพื่อวัตถุประสงค์นี้

27. ในกรณีที่การลดลงในกำไรต่อหุ้นมีนัยสำคัญและได้แสดงกำไรต่อหุ้นลดลงเต็มที่ไว้แล้ว ควรเปิดเผยให้ทราบถึงเกณฑ์ที่ใช้ในการคำนวณด้วย

การเปิดเผยเพิ่มเติมเกี่ยวกับโครงสร้างทุน

28. การมีโครงสร้างทุนที่ซับซ้อนทำให้การคำนวณกำไรต่อหุ้นยุ่งยากขึ้น จึงจำเป็นต้องเปิดเผยข้อมูลเพิ่มเติม งบการเงินจึงควรมีคำสรุปอธิบายให้ทราบถึงสิทธิและอภิสิทธิ์ต่าง ๆ ของหุ้นทั้งหลายที่ออกอยู่ ตัวอย่างของข้อมูลที่ควรเปิดเผยให้ทราบ ได้แก่ สิทธิในเงินปันผลและสิทธิเมื่อเลิกกิจการ สิทธิร่วมรับ ราคาและวันที่ไถ่ถอน ราคา อัตราและวันที่เกี่ยวกับการแปลงสภาพและการใช้สิทธิต่าง ๆ เงื่อนไขเกี่ยวกับการตั้งกองทุนจม สิทธิออกเสียงลักษณะไม่ปกติ เป็นต้น

29. การคำนวณกำไรต่อหุ้นดังกล่าวข้างต้นมีวิธีการคำนวณแบบง่าย ๆ และสลับซับซ้อนตามลำดับเพื่อความเหมาะสมให้ใช้มาตรฐานการบัญชีและการรายงานตามแถลงการณ์นี้ดังนี้

ก. ใช้มาตรฐานการคำนวณกำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐาน (ย่อหน้า 4) กับบริษัทที่ต้องเสนอข้อมูลกำไรต่อหุ้น ตามกฎกระทรวงฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2519) และ

ข. ใช้มาตรฐานการคำนวณกำไรต่อหุ้นลดลงเต็มที่ (ย่อหน้า 18 ถึง 21) เฉพาะกับ

(1) บริษัทจดทะเบียนและบริษัทรับอนุญาตตาม พ.ร.บ.ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย พ.ศ.2517

(2) บริษัทมหาชนตามพระราชบัญญัติบริษัทมหาชน จำกัด พ.ศ. 2521

30. ในการคำนวณกำไรต่อหุ้นตามข้อ 29 ข. ข้างต้น บริษัทอาจใช้มาตรฐานสากลอื่น แต่ต้องเปิดเผยวิธีการคำนวณอื่นที่ใช้ และให้แสดงตัวเลขกำไรต่อหุ้นเปรียบเทียบทั้ง 2 วิธี ด้วย

วันถือปฏิบัติ

31. แดงการณืเกี่ยวกับมาตรฐานการบัญชีฉบับที่ 5 เรื่องกำไรต่อหุ้น ให้เริ่มถือปฏิบัติ กับงบการเงินสำหรับงวดหรือปีสิ้นสุดวันที่ 1 กันยายน 2522 เป็นต้นไป

ภาคผนวก

ภาคผนวกนี้ทำขึ้นเพื่อเป็นตัวอย่างเท่านั้น และไม่ถือเป็นส่วนหนึ่งของมาตรฐานการบัญชีนี้

กำไรที่เป็นของหุ้นสามัญ

1. สำหรับบริษัทที่มีโครงสร้างทุนแบบง่าย กำไรที่เป็นของผู้ถือหุ้นสามัญ ได้แก่ กำไรสุทธิหักเงินปันผลหุ้นบุริมสิทธิสำหรับงวดที่ประกาศจ่ายหรือจ่ายแล้ว และเงินปันผลหุ้นบุริมสิทธิสะสมสำหรับงวดปัจจุบันที่ยังไม่ได้ชำระหรือยังไม่ได้ประกาศจ่าย ค่าใช้จ่ายดอกเบี้ยหุ้นกู้ไม่ต้องทำการปรับปรุงแต่อย่างใดในการคำนวณกำไรสุทธิที่เป็นของหุ้นสามัญ ทั้งนี้เพราะกำไรสุทธิที่เป็นของหุ้นสามัญนั้นได้หักค่าใช้จ่ายดอกเบี้ยเรียบร้อยแล้ว

ตัวอย่าง (1) สมมติบริษัทมีกำไรสุทธิหลังจากหักดอกเบี้ยและภาษีแล้ว 10,000,000 บาท และมีโครงสร้างทุนดังนี้ หุ้นสามัญ 1,000,000 หุ้น หุ้นบุริมสิทธิชนิด 8% (แปลงสภาพไม่ได้และไม่สะสม) จำนวน 100,000 หุ้น ๆ ละ 100 บาท และหุ้นกู้แปลงสภาพไม่ได้ชนิด 10% จำนวน 20,000,000 บาท

หากไม่มีการจ่ายเงินปันผลหุ้นบุริมสิทธิ กำไรที่เป็นของหุ้นสามัญก็จะเท่ากับ 10,000,000 บาท กำไรต่อหุ้นสามัญก็จะเท่ากับ 10 บาทต่อหุ้น (กำไรสุทธิ 10,000,000 บาท หักด้วยหุ้นสามัญจำนวน 1,000,000 หุ้น) หากบริษัทประกาศจ่ายหรือจ่ายเงินปันผลหุ้นบุริมสิทธิ 8% หรือหุ้นละ 8 บาท จะทำให้กำไรสุทธิที่เป็นของผู้ถือหุ้นสามัญเท่ากับ 9,200,000 บาท (กำไรสุทธิ 10,000,000 บาท หักด้วยเงินปันผลหุ้นบุริมสิทธิ 800,000 บาท) และกำไรต่อหุ้นสามัญก็จะเท่ากับ 9.20 บาท ผลลัพธ์จะเหมือนกันหากเป็นหุ้นบุริมสิทธิสะสมและบริษัทไม่ได้ประกาศจ่ายเงินปันผลนั้น รายละเอียดการคำนวณสรุปได้ดังนี้

โครงสร้างทุน

หุ้นสามัญ 1,000,000 หุ้น ๆ ละ 100 บาท	100,000,000 บาท
หุ้นบุริมสิทธิชนิด 8% แปลงสภาพไม่ได้ และไม่สะสม 100,000 หุ้น ๆ ละ 100 บาท	10,000,000 บาท
หุ้นกู้แปลงสภาพไม่ได้ชนิด 10%	20,000,000 บาท
กำไรสุทธิหลังดอกเบี้ยและภาษี	10,000,000 บาท

หากไม่มีการจ่ายเงินปันผลหุ้นบุริมสิทธิ

$$\begin{aligned} \text{กำไรต่อหุ้นสามัญ} &= \frac{\text{กำไรสุทธิหลังดอกเบี้ยและภาษี}}{\text{จำนวนหุ้นสามัญ}} \\ &= \frac{10,000,000}{1,000,000} \\ &= 10 \text{ บาท} \end{aligned}$$

หากบริษัทประกาศจ่ายหรือจ่ายเงินปันผลหุ้นบุริมสิทธิ 8%

$$\begin{aligned} \text{กำไรต่อหุ้นสามัญ} &= \frac{\text{กำไรสุทธิหลังดอกเบี้ยและภาษี}-\text{เงินปันผลหุ้นบุริมสิทธิ}}{\text{จำนวนหุ้นสามัญ}} \\ &= \frac{10,000,000-800,000}{1,000,000} \\ &= 9.20 \text{ บาท} \end{aligned}$$

2. สำหรับบริษัทซึ่งมีโครงสร้างทุนที่ซับซ้อน ให้นำเงินปันผลหุ้นบุริมสิทธิแปลงสภาพไม่ได้ไปหักจากกำไรสุทธิดังกล่าวข้างต้น ในกรณีที่หุ้นบุริมสิทธิแปลงสภาพได้ มาตรฐานกำหนดให้ สมมติว่าหุ้นบุริมสิทธิใช้สิทธิแปลงสภาพเป็นหุ้นสามัญทั้งหมด ก็ไม่ต้องนำเงินปันผลหุ้นบุริมสิทธิแปลงสภาพได้ไปหักจากกำไรสุทธิ ในกรณีที่หุ้นกู้แปลงสภาพได้มาตรฐานให้สมมติว่าหุ้นกู้ใช้สิทธิแปลงสภาพทั้งหมด ให้นำดอกเบี้ย (หลังจากหักภาษีที่เกี่ยวข้องแล้ว) บวกกลับเข้ากับกำไรสุทธิ

ตัวอย่าง (2) สมมติบริษัทมีกำไรสุทธิหลังจากหักดอกเบี้ยและภาษีแล้ว 10,000,000 บาท และมีหุ้นสามัญออกอยู่ 1,000,000 หุ้น นอกจากนั้นมีหุ้นบุริมสิทธิสะสมและแปลงสภาพได้ชนิด 8% จำนวน 100,000 หุ้น ๆ ละ 100 บาท ออกอยู่และแปลงสภาพได้หุ้นบุริมสิทธิ 1 หุ้นต่อหุ้นสามัญ 1 หุ้น และมีหุ้นกู้ชนิด 10% จำนวน 20,000,000 บาท (200,000 หุ้น ๆ ละ 100 บาท) แปลงสภาพได้ หุ้นกู้ 1 หุ้นต่อหุ้นสามัญ 2 หุ้น ตามมาตรฐานย่อหน้า 20 หุ้นบุริมสิทธิและหุ้นกู้แปลงสภาพได้ข้างต้นเป็นหุ้นซึ่งเทียบเท่าหุ้นสามัญ (สมมติอัตราภาษีเงินได้ 30%)

จากตัวอย่างข้างต้น การคำนวณกำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐาน (ในที่นี้สมมติว่าไม่มีการแปลงสภาพของหลักทรัพย์แปลงสภาพได้) จะเท่ากับ 9.20 บาทต่อ 1 หุ้นสามัญ (หรือกำไรสุทธิ 10,000,000 บาท หักด้วยเงินปันผลหุ้นบุริมสิทธิ 800,000 บาท หาดด้วยหุ้นสามัญ 1,000,000 หุ้น) สำหรับกำไรต่อหุ้นลดลงเต็มที่ กำไรที่เป็นของหุ้นสามัญจะเท่ากับ 11,400,000 บาท (หรือกำไรสุทธิ 10,000,000 บาท บวกดอกเบี้ย 2,000,000 บาท หักภาษีเงินได้ที่ต้องจ่ายเพิ่ม 600,000 บาท หากไม่นำดอกเบี้ยไปหักกำไรสุทธิ) กำไรต่อหุ้นสามัญตามเกณฑ์กำไรต่อหุ้นลดลงเต็มที่เท่ากับ 7.60 บาทต่อ 1 หุ้นสามัญ (หรือ 11,400,000 บาท หาดด้วย 1,500,000 หุ้น ซึ่งประกอบด้วยหุ้นสามัญ 1,000,000 หุ้นบวกด้วย 100,000 หุ้น (แปลงสภาพจากหุ้นบุริมสิทธิ 1 : 1) และบวกด้วย 400,000 หุ้น (แปลงสภาพจากหุ้นกู้ 1 : 2) โดยสมมติว่าหลักทรัพย์แปลงสภาพได้ทั้ง 2 ประเภท ให้สิทธิแปลงสภาพตามมาตรฐานดังกล่าวข้างต้น)

เนื่องจากกำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐานเท่ากับ 9.20 บาทต่อหุ้น กำไรต่อหุ้นลดลงเต็มที่เท่ากับ 7.60 บาท ลดลง 1.60 บาทต่อหุ้น สูงกว่า 10% ของกำไรต่อหุ้นขั้นพื้นฐาน จึงมีนัยสำคัญตามย่อหน้า 26 ดังนั้น บริษัทจึงแสดงข้อมูลกำไรต่อหุ้นลดลงเต็มที่ดังกล่าวข้างต้นไว้ในหมายเหตุประกอบงบการเงิน พร้อมด้วยเปิดเผยถึงเกณฑ์ที่ใช้ในการคำนวณด้วย

หากสมมติว่าการคำนวณกำไรต่อหุ้นลดลงเต็มที่ได้ผลลัพธ์สูงกว่า 8.28 บาทต่อหุ้น การลดลงของกำไรต่อหุ้นถือว่าไม่มีนัยสำคัญ บริษัทไม่ต้องแสดงกำไรต่อหุ้นลดลงเต็มที่ แต่ควรเปิดเผยให้ทราบว่ากำไรต่อหุ้นลดลงเต็มที่ไม่มีนัยสำคัญ

3. การคำนวณกำไรต่อหุ้นตามตัวอย่าง 2 ข้างต้นอาจแสดงสรุปให้เห็นชัดเจนเป็นดังนี้

โครงสร้างทุน

หุ้นกู้ชนิด 10% 200,000 หุ้น ๆ ละ 100 บาท	
แปลงสภาพเป็นหุ้นสามัญได้ 400,000 หุ้น	20,000,000 บาท
หุ้นบุริมสิทธิชนิด 8% 100,000 หุ้น ๆ ละ 100 บาท	
สะสมและแปลงสภาพเป็นหุ้นสามัญได้ 100,000 หุ้น	10,000,000 บาท
หุ้นสามัญ จดทะเบียนและออกแล้ว	
1,000,000 หุ้น ๆ ละ 100	100,000,000 บาท

$$\begin{aligned}
\text{กำไรต่อหุ้น} &= \frac{\text{กำไรสุทธิหลังภาษี}-\text{เงินปันผลหุ้นบุริมสิทธิ}}{\text{จำนวนหุ้นสามัญถัวเฉลี่ยถ่วงน้ำหนักที่ออกอยู่}} \\
&= \frac{10,000,000 \text{ บาท} - 800,000 \text{ บาท}}{1,000,000 \text{ หุ้น}} \\
&= 9.20 \text{ บาทต่อหุ้น} \\
\text{กำไรต่อหุ้นลดลงเต็มที่} &= \frac{\text{กำไรสุทธิหลังภาษีและก่อน} + \text{กำไรจ่ายดอกเบี้ย} + \text{เงินปันผลหุ้นบุริมสิทธิ} + \text{หลังหักภาษีแล้ว}}{\text{จำนวนหุ้นสามัญ} + \text{หุ้นซึ่งเทียบเท่าหุ้นสามัญ} + \text{ซึ่งได้แก่หุ้นบุริมสิทธิและ} + \text{หุ้นกู้แปลงสภาพได้}} \\
&= \frac{10,000,000 \text{ บาท} + 1,400,000 \text{ บาท}}{1,000,000 + (100,000 + 400,000 \text{ หุ้น})} \\
&= 7.60 \text{ บาทต่อหุ้น}
\end{aligned}$$

จากการคำนวณข้างต้นแสดงให้เห็นว่าหากหุ้นบุริมสิทธิแปลงสภาพได้ขอใช้สิทธิแปลงสภาพแล้วก็ไม่จำเป็นต้องจ่ายเงินปันผลหุ้นบุริมสิทธินั้นอีกต่อไป ส่วนการบวกกลับดอกเบี้ยหุ้นกู้นั้นก็ด้วยเหตุผลอย่างเดียวกัน และจำนวนดอกเบี้ยที่บวกกลับนั้นต้องเป็นจำนวนสุทธิหลังจากหักภาษีเงินได้ที่เกี่ยวข้องแล้ว

4. ในการคำนวณกำไรต่อหุ้น ใช้จำนวนหุ้นถัวเฉลี่ยถ่วงน้ำหนักที่ออกอยู่ระหว่างงวดเป็นตัวหาร การคำนวณใช้การถ่วงน้ำหนักหุ้นที่ออกอยู่ตามส่วนของเวลาที่หุ้นนั้นออกอยู่ เมื่อบวกจำนวนหุ้นที่ถ่วงน้ำหนักแล้วเข้ากับจำนวนหุ้นที่ออกอยู่ตลอดงวด ก็จะได้จำนวนหุ้นถัวเฉลี่ยถ่วงน้ำหนักรวมทั้งสิ้นที่ออกอยู่ระหว่างงวดการคำนวณถัวเฉลี่ยถ่วงน้ำหนักอาจทำได้หลายวิธีต่าง ๆ กัน

ตัวอย่าง (3) สมมติบริษัท กขค. จำกัด มีหุ้นสามัญออกอยู่ ณ วันที่ 1 มกราคม จำนวน 150,000 หุ้น ณ วันที่ 1 มีนาคม บริษัทได้ออกหุ้นสามัญเพิ่มอีก 12,000 หุ้น จำนวนหุ้นถัวเฉลี่ยถ่วงน้ำหนักคำนวณสำหรับงวดเวลาต่าง ๆ จะเป็นดังนี้